

* ЛЕКЦІЯ 1. * ВСТУП. ПОХОДЖЕННЯ І * ОДОМАШНЕННЯ КОНЕЙ

* План

- * 1. Значення коней для сільського господарства
- * 2. Походження і одомашнення коней
- * 3. Дикі родичі коней
- * 4. Напрямки конярства
- * 5. Розвиток приватного конярства на сучасному етапі і заходи щодо його поліпшення
- * 6. Економічна ефективність галузі
- * 7. Біологічні особливості коней та доместикаційні зміни коней

** Основна література*

- * 1. Гопка Б.М., Хоменко М.Н., Павленко П.П. Конярство. К.: Вища освіта, 2004. 320 с.*
- * 2. Гопка Б.М., Калантар О.А., Павленко П.М. Коні в сільському господарстві. К.: Урожай, 1989. 152 с.*
- * 3. Гопка Б.М., Скоцик В. Є., Павленко П. М., Хоменко М. П., Колот В. І. Практикум з конярства. К.: Вища освіта, 2011. 384 с.*
- * 4. Горошко І.П. Калантар О. А. та ін. Правила випробування племінних коней рисистих, верхових і ваговозних порід на іподромах Українию. К., 2002. 64 с.*
- * 5. Ібатулін І.І., Сризов А.І., Цищорський Л.І. та ін Вирощування ремонтного молодняку сільськогосподарських тварин. К.: Урожай. 1993. 248с.*
- * 6. Пономаренко Н.Н., Черний Н.В. Коневодство. Харьков: Эспада, 2001. 352с.*
- * 7. Судай В.Д. Використання коней в умовах реформованого сільськогосподарського підприємства. Вінниця. 2001. 368 с.*
- * 8. Міжвідомчий статистичний збірник. Тваринництво України. 2020 рік*

- * Конярство є додатковим джерелом виробництва м'яса і молока.
- * Коней використовують у внутрішньогосподарських роботах з обслуговування тваринницьких ферм; для обробітку ґрунту, перевезення вантажів.
- * На конях можна працювати цілий рік, у будь-яку погоду, на будь якій місцевості.
- * Коней використовують як донорів у біологічній промисловості для виготовлення лікарських і профілактичних сироваток, лікувального шлункового соку, а також для виробництва шкіряно-хутрової сировини

* Важливу роль коні виконують у розвитку фізичної культури і зміцненні здоров'я людей, а також у спорті і охороні правопорядку (кінна поліція).

* Про розвиток конярства у Київській Русі (IX – XIIст.) і в більш пізні часи свідчать письмові джерела. Так, в Іпатіївських літописах 1146 року зазначено, що київські князі Ігор і Святослав для охорони своїх володінь мали кілька табунів (3000 кобил стадних і 1000 коней). Для їх утримання були збудовані стайні.

** Відомо, що запорізьке козацтво (1552 – 1775 рр.) мало цінного верхового коня, невибагливого до кормів, здатного довго зберігати набуту на добрих кормах вгодованість, витривалого, хуткого в поході і затяжних перегонах під час переслідування ворога і втеч.*

* На належному рівні проводять селекційну роботу з російським ваговозом на Новоолександрійському кінному заводі, де створили новоолександрійський тип російського ваговоза, який набув поширення в господарствах України.

* *На кінних заводах України створили українську верхову породу коней (затверджено в 1990 р.), яка відповідає вимогам класичних видів кінного спорту і користується попитом у спортсменів-верховиків.*

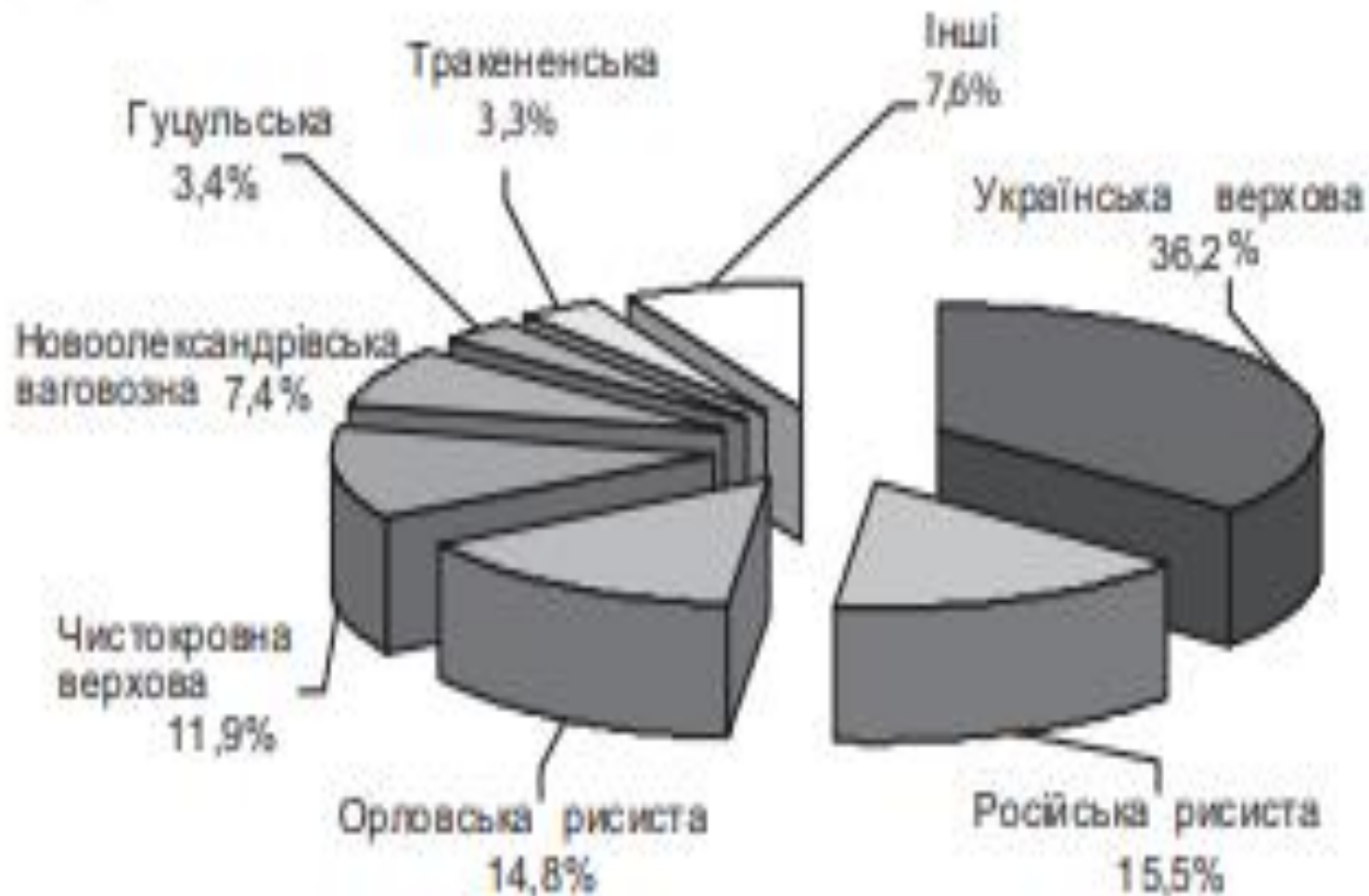
*Найбільше коней розводять у Китаї - 8500 тис., Мексиці - 6400, Бразилії - 5700, США - 5400, Аргентині - 3850, Монголії - 3100 тис. голів. Світове виробництво м'яса досягає близько 700 тис. т. Найбільше конини отримують у 48 Китаї — 165 тис. т, Мексиці — 77, Казахстані — 64, Аргентині — 57 тис. т.

*В Україні у господарствах різних форм власності утримується близько 380 тис. гол. коней.

*З них лише 1,5% є племінними. Виведення порід коней відбувалося відповідно до потреб використання внаслідок чого було створено багато порід цих тварин.

*Нині у світі існує приблизно 250 порід коней.

Співвідношення порід в Україні, %

**2. Походження і одомашнення коней*

Процес одомашнення коней розпочався у давньому палеоліті за часів примітивного кам'яного знаряддя праці і зачатків первіснообщинного ладу.

*Одомашненню тварин передувало їх приручення, яке пов'язане з утриманням у неволі одиничних індивідів, тоді як одомашнення – із значною чисельністю поголів'я і неперервністю процесу.

*Коні були одомашнені за 4 – 3 тис. років до н. е., тобто значно пізніше, ніж інші види сільськогосподарських тварин (велика рогата худоба, вівці, кози, свині і собаки).

*За багатьма матеріалами, вважається безперечним, що коні одомашнювалися в різних районах Південно-Східної Європи, степової частини Азії, у межиріччі Амудар'ї та Сирдар'ї.

* Під час розкопок (1962 р), проведених ученими в багатьох місцях України та країн СНД, було знайдено рештки давніх поселень періоду первіснообщинного ладу. Osteологічна колекція цих розкопок становила 3703 кістки різних видів ссавців, з них 2255 (понад 60%) кінських. Це поселення датується другою половиною IX тисячоліття до н. е.

* Під час розкопок Неаполя Скіфського (біля Сімферополя) знайдено багато кісток різних тварин, м'ясом яких харчувалися скіфи. Проте найбільше серед них виявлено кісток коней, які належали різним на зріст тваринам (від 128 до 136 см), більші особини (до 155 см) траплялися рідко.

* Зібрані матеріали свідчать про те, що свійські коні тут були відомі у III тисячолітті до н. е. Наведені дані свідчать про те, що коні були приручені кочовими племенами українських, південноросійських, сибірських та середньоазіатських степів.

*У скіфів існував своєрідний культ коня. Зображення його виявлено на монетах, гребінцях, вазах. Під час поховання царів та скіфської знаті разом з ними ховали жінок, рабів, прислугу й коней.

У Чортомлицькому кургані Дніпропетровської області (розкопки 1961 – 1963 рр.) знайдено 11 коней із золотими та срібними прикрасами на головах, у Пазирицьких курганах на Алтаї – понад 100 коней з вуздечками, сідлами й возами, а в Ульському кургані на Кубані – близько 400 коней

*У давнину, коли замість грошей використовували предмети споживання, функцію їх виконувала й худоба. Так було у давніх греків і римлян, арабських та індійських племен. Засобами оплати були і коні. У гірських алтайців, наприклад, за коней викупляли полонених, ними платили за наречених, у деяких скіфських племен відкупитися кіньми могли засуджені до страти.

*Тисячами років багатство й могутність царів і владик, вождів племен, князів і різних заможних людей визначалися не тільки площею земельних володінь, поголів'ям худоби, оздобленням палаців, кількістю золота й срібла, рабів і прислуги, а й кількістю коней у табунах. Тому значення коня в житті людини минулого було значно більшим, ніж ми собі уявляємо. Адже не дарма листи царів, фараонів, вельмож один одному починалися із запитання про стан здоров'я господаря, його дружини, дітей, друзів і коней. Після такого вступу висловлювалося побажання здоров'я й благоденства всім, зокрема й коням.

*

*3. Дикі родичі коней

У зоології коней віднесено до класу *ссавців*, підряду *копитних*, ряду *непарнокопитних*, родини *конячих*, роду *коней (Equus)*.

*Рід коней поділяється на чотири підроди: власне коней (*Equus caballus*), до якого належать усі аборигенні й заводські породи коней, поні островів, тарпани, коні Пржевальського та вдруге здичавілі коні; віслюків (*Equus asinus*), який об'єднує породи свійських і диких африканських віслюків; диких азіатських напіввіслюків (*Equus hemionus*) – кулан, кіанг, онагр; зебр (*Equus hippotigris*) – об'єднує кілька видів диких африканських смугастих коней.

* Сучасні еквіди мають довгі тонкі кінцівки з одним добре розвиненим третім пальцем, який закінчується міцним копитом. Другий і четвертий пальці залишилися у вигляді двох грифелеподібних кісток на п'ясті та плесні кожної кінцівки, а перший і п'ятий – у вигляді каштанів: на передніх ногах вище зап'ястних, а на задніх – ближче до нижнього краю скакальних суглобів з внутрішнього їх боку. У свійських коней та їх диких родичів є шпори – рогові утворення в основі щіток. Це рудименти м'якушів багатопалої кінцівки далеких предків коней.

Зебри – найдавніші й найчисленніші із сучасних еквідів – родичів коня. У дикому стані живуть у різних кліматичних зонах Африки. Усі їх види смугасті. Це робить їх непомітними на пасовищах, де в літню спеку звичайними є вертикальні потоки нагрітого повітря.

*У зебри порівняно велика голова, переважно довгі вуха, коротка стояча грива без чубка, добре розвинена мускулатура крупа, хвіст закінчується китицею волосся, задні кінцівки без каштанів.

*Усі зебри стійкі проти укусів (ужалювань) мухи цеце, що передає хворобу Нагана. Вони погано плавають і часто гинуть. Ч

*через 15 хв лоша вже стоїть на ногах, а ще через 20 – 25 хв може пробігти до 1,5 км з такою швидкістю, з якою рухається мати.

Рис. 1. Гірська зебра

**Гірська зебра* (рис. 1) набагато дрібніша інших. Загальний вигляд у гірській зебри кілька більш вслюкоподібний, ніж у інших зебр. Чисельність цієї зебри продовжує падати, так як її пасовища займають каракулеві вівці. Загальна чисельність гірських зебр не перевищує 1500 – 2000 голів.

* *Зебра Греві*, або пустельна зебра (рис. 2) мешкає тільки в межах невеликої території в Африці, проживають на відкритих високих плоскогір'ях та рівнинах Східної Ефіопії, Сомалі, а також Північної Кенії, які вкриті рідкими лісами й чагарниками.

* Голоси жеребців зебр Греві відрізняються від голосів інших зебр і нагадують ослячий рев. Учені помітили, що ці зебри іноді утворюють спільні стада з саванною зеброю, страусами і деякими видами антилоп. Від інших видів зебру Греві відрізняють також більші розміри.

*Саванна (бурчеллова) зебра (рис. 3) найпоширеніша. Тільки в національному парку Серенгеті (Кенія) налічується близько 300 тис. зебр Гранта, у долинах кратера Нгоронгоро – понад 6 тис.; в Анголі та південній Африці водиться зебра Чапмана (рис. 4). Маса жеребців 248, кобил – 219 кг.

Рис. 3. Саванна зебра

* ***Віслюки.*** Дикі віслюки трапляються тільки в Африці. Існує два підвиди дикого африканського віслюка, які істотно не відрізняються один від одного.

* *Перший – нубійський малочисельний, близький до повного вимирання. Характерною його ознакою є хрестоподібний малюнок – темний ремінь по лінії верху, від якого відходять чорні смуги на лопатки*

* *Сомалійський підвид (рис. 4) більш численний, поширений на півночі Сомалі та південному сході Ефіопії, у дикому стані живуть близько 700 особин. У зоологічних садах і парках Базеля, Берліна, Обервілла та приватному резерваті Хай-Бар (Ізраїль, 1215 га) утримується близько 60 сомалійських віслюків.*

* *Третій підвид – атласький віслюк знищений у III ст. н. е.*

*

Рис. 4. Сомалійський підвид

* **Кулан** (рис. 5) – найчисленніший з групи напіввіслюків.

* Екологічно надзвичайно високопластичний: добре почувається в умовах сухого жаркого клімату (57°C у Сирійській пустелі) і жорстокої зими (-50°C , Казахстан, Монголія), *споживає 110 видів рослин, з них 15 видів кущових, 10 – напівкущових, 40 багаторічних і 45 видів однорічних трав.*

* П'є воду із вмістом солі до 20 г/л, стрибає донизу з обривів близько 2,5 м заввишки, легко долає канали, рівчаки, струмки до 3 м завширшки, добре плаває і почувається на гірських плато до 3 – 4 тис. м заввишки, *поїдає кал ховрахів, корів, сайгаків, коней та джейранів, заселяючи кишки мікрофлорою.*

Рис. 5. Кулан

* Виділяють *5 видів географічних форм кулана: монгольський* (рис. 6) – населяє територію Гобійського заповідника, заснованого в 1977 р., загальною площею близько 5 млн. га.

* На цій території проживає до 7 – 7,5 тис. куланів;

Рис. 6. Монгольський кулан

**Туркменський* (рис. 7) – поширений на південному сході Туркменії та північному заході Афганістану.

*В Ірані цих тварин утримують під охороною на територіях: Тоуран площею 1,8 млн. га – до 1000 голів; Барун (800 тис. га) – дога) – 25 – 30 тварин;

**індійський* (кур, кхур) зосереджений на пустельно-солончаковій території штату Гунджарат у заповіднику Малий Кач Ранн (259 тис. га) – до 820 особин.

**Дві географічні форми кулана – сирійський та казахстанський – вимерли. Одиначні тварини востаннє траплялися в 1927 та 1936 рр.*

Рис. 7. Туркменський кулан

* **Онагр** – найменший за розмірами різновид азіатського напіввіслюка. Його висота в холці 115 – 120 см. Масть світліша, ніж у кіанга (рис. 15, в). У природі живуть на території солончакових степів Ірану поблизу Кума та Ісфахана, в Афганістані і на південному сході Туркменії. У дикому стані є близько 450 – 500 особин.

* **Тарпан** – дикий кінь Європи, що населяв степову й лісостепову частини її території від р. Прут на заході до р. Урал на сході з післяльодовикових часів до ХІХ ст. Існування диких коней у Європі, крім викопних решток, підтверджується письмовими свідченнями очевидців-сучасників – Геродотом (484 – 425 рр. до н. е.), Варроном (116 – 27 рр. до н. е.), Страбоном (60 р. до н. е.), Плінієм (23 – 79 рр. н. е.) та ін., які стверджують, що дикі коні водилися навіть в Іспанії та Альпах.

*Кінь Пржевальського. Три століття тому кінь Пржевальського траплявся на території південного Уралу (аж до Волги), Казахстану, Алтаю, Забайкалля. Про це свідчать знахідки палеонтологів, старовинні малюнки і навіть деякі письмові документи.

*Поступово ареал цих тварин звужувався і вже у другій половині ХІХ ст. місце існування їх обмежувалося невеликою територією біля західного кордону Монголії й Китаю. Саме тут, у Джунгарських степах, у 1879 р. дикого коня відкрив видатний російський учений-мандрівник М.М. Пржевальський (1839 – 1889).

***4. Напрямки конярства**

* В Україні конярство представлено такими основними напрямками:

***племінний** – забезпечує комплекс селекційних і технологічних заходів, спрямованих на поліпшення існуючих,

***і** створення нових більш досконалих порід, ліній і родин коней та реалізацію їх в межах держави та на експорт,

***а** також вирощування племінних коней для покращення робочих та продуктивних якостей в робочо-користувальному, спортивному та продуктивному конярстві.

**Робочо-користувальний* –
забезпечує зростання
чисельності поголів'я коней,
підвищення їх якісних
характеристик
(працездатності,
витривалості) використання
на сільськогосподарських і
транспортних роботах в
сільськогосподарських
підприємствах, фермерських
та особистих селянських
господарствах населення.

***Спортивний** – забезпечує утримання коней та їх використання в масових та класичних видах кінного спорту, створення кінноспортивних баз, секцій верхового та екіпажного туризму, зокрема пунктів прокату і відпочинку.

***Призовий** – вирощування та випробування на іподромах країни і за кордоном швидкоалюрних коней верхових та рисистих порід. Перспективу розведення рисистих та верхових призових порід обумовлює розвиток іподромного бізнесу, класичних видів кінного спорту, туризму та прокату.

*

** 5. Розвиток приватного конярства на сучасному етапі і заходи щодо його поліпшення.*

* У загальному м'ясному балансі конина займає менше 2%. Україна має достатньо ресурсів для розвитку продуктивного конярства.

*

* В основному в Україні можливо збільшити виробництво конини використовуючи природні пасовища Карпат і Прикарпаття, а також Східних регіонів України.

* На інших територіях доцільно використовувати відгодівельні майданчики із сезонним виробництвом конини.

* Основним фактором розвитку виробництва конини в Україні є збільшення виходу лошат.

*Економічні розрахунки доводять, що при стабілізації поголів'я коней в Україні на рівні 1 млн голів та наявності в структурі табуна 45% кобил, при рівні вибракування основного поголів'я 10 – 12% голів – держава може забивати щороку на м'ясо близько 100 тис голів, а також приблизно стільки же експортувати на м'ясо.

*Ресурси нині використовують в країні недостатньо. Україна має три господарства, в яких змонтовано технологічні лінії з виробництва кумису, але виробляють його тільки за замовленням.

*Новоолександрівський, Дібрівський конні заводи та господарство «Зеленогірський».

*Для виготовлення кумису використовують Новоолександрівську ваговозну породу.

** 6. Економічна ефективність галузі*

В агропромисловому секторі в умовах реформування ринкових відносин і розвитку орієнтованого суспільства приватні інтереси виробників продукції повинні відповідати інтересам держави.

*Отже, виробництво необхідно спрямовувати на задоволення потреб суспільства, від якого залежить забезпечення населення продукцією харчування і продовольча безпека країни.

*Чисельність коней в Україні за останні 5 років скоротилася з 738 до 304 тисяч голів. Суттєво пройшов перерозподіл поголів'я коней.

*За цей період в особистих господарствах населення поголів'я коней зросло у 12 разів і становить 88% від загальної їх кількості в державі, у зв'язку з цим значення племінних кінних заводів для удосконалення кінського поголів'я зростає.

* На державних кінних заводах України сконцентровано кращий генофонд коней української верхової, новоолександрівської вагозної, рисистих та інших порід коней.

* У перехідний період до ринкових відносин при збитковості галузі втрачаються окремі породи коней, цінні генотипи порід, знижується працездатність у порівнянні з європейськими та світовими стандартами.

7. Як біологічний вид кінь належить до не парнокопитних ссавців родини конячих. Предками свійського коня вважають тарпана та коня Пржевальського.

Середня тривалість їх життя 25 – 30 років, але господарська діяльність зберігається протягом 18 – 20 років.

Розвиток коней скороспілих порід триває 3-4, пізньоспілих 6 – 7 років. Кінь дихає тільки через ніздрі, бо ротова порожнина в нього відділена від дихальних шляхів перегородкою.

Легені у цих тварин великі.

Органи кровообігу розвинуті добре.

Маса серця 3,5 – 4,5 кг.

Слина у коней виділяється переважно під час прийому корму (в середньому 40 літрів).

Стравохід довгий шлунок
однокамерний, невеликий (7 – 15 л).

Кишечник у них відносно короткий,
його загальна довжина становить 25
– 39 метрів.

Сліпа кишка досягає великих
розмірів, тому що в ній

У процесі одомашнення кінь втратив далекозорість, проте на близькій відстані він може бачити найдрібніші предмети, навіть вночі розрізняє їх колір і тінь.

Значно краще у коней розвинутий зір, а також відчуття дотику, нюх. Так запах води він відчує на відстані 2 – 3 км.

Велике значення для коней має масть .

Сіра масть

Біла масть

Ворона масть

- * Лошата народжуються з живою масою 8 – 12% від живої маси матері.
- * Тривалість підсисного періоду триває 6 – 7 місяців. Статева зрілість 12 – 15 місяців.
- * Початок племінного використання – 3 роки.
- * Тривалість росту триває близько 7 років.
- * Кобилу можна спаровувати вже через 8 – 15 днів після вижереблення.
- * Тварини одноплідні, але іноді спостерігається народження двох нормально розвинених лошат.
- * Тривалість племінного використання триває близько 18 – 19 років для верхових та рисистих коней, 15 – 16 – для ваговозних.
- * Повна зрілість і найвища якість приплоду у коней спостерігають у 7 – 12 років.

Доместикаційними називаються зміни, які виникли у свійських тварин під впливом одомашнення і за якими вони відрізняються від диких предків. Ці зміни виникли (і виникають) під впливом умов годівлі, утримання, догляду, охорони тварин від хижаків та несприятливої дії кліматичних умов.

* Основні особливості доместикації свійських коней полягають у дуже *великій мінливості селекційних ознак*, значному розвитку деяких з них (жвавість, скороспілість, зріст, масть, жива маса тощо), *диференціації на типи* (верхові, легкозапряжні, ваговози, поні) та інші різноманітні породи.

* Свійські коні мають багато загальних рис субарктичного степового походження: вони добре акліматизуються в умовах континентального клімату, легко витримують зимовий холод, спеку, засуху, але не пристосовані до вологого клімату тропіків.

* Як і дикі предки, вони рухливі, легко орієнтуються на місцевості, мають добре розвинену нервову систему, збудливі, у них підвищений обмін речовин, про що свідчить здатність пітніти всією поверхнею шкіри.

* У свійських коней збереглися стадність і здатність до значного сезонного «нажирування» та розкопування снігу передніми кінцівками (тебенювання), щоб дістати корм.